

Avta

AVTALSVILLKOR I och med senare års kraftiga framväxt av småförlag har författares och översättares möjligheter att snabbare nå ut till läsarna samtidigt som de stora förlagen istället valt att se över, renodla och i flera fall begränsa sin utgivning. Ur ett visst perspektiv kan man därför påstå att litteraturens plats möjligen har stärkts, men från flera håll rapporteras det också om bristfälliga avtalsvillkor bland mindre nogräknade aktörer i branschen. Tidskriften Författaren har tagit del av två berättelser om hur det kan gå till.

nl på djupa vatten

TEXT: HENRIK C. ENBOHM

Det är en vacker bok. Både till innehåll och till form. Som så många andra titlar ur detta förlags – ett av Litteraturseriges minsta om än starkast profilerade sådana – vid det här laget ganska imponerande utgivningskatalog är också denna bok i det närmaste omöjlig för en litteratör att riktigt motstå. Inte konstigt alltså att deras böcker

ofta figurerar högt upp på litteraturkritikernas egna topplistor. Men så, bakom det estetiskt välavvägda mjukbandet och de omsorgsfullt formgivna pärmarna, liksom bakom flera av förlagets övriga böcker, döljer sig en synnerligen obekvämlig sanning, en sanning som inom branschen knappast heller längre är att likna vid en hemlighet.

Sanningen om den egna tillkomstens villkor. ▶

FÖR DET ÄR just ryktena om hur detta unga förlag nästan gjort till praxis att inte leva upp till ingångna avtal som får mig att ta kontakt med en av översättarna till den vackra bok jag just hänvisat till. Vi kan kalla henne Elin. Ett vanligt namn som samtidigt antyder att hennes berättelse på intet vis är unik, tyvärr, en omständighet som däremot bara gör den än mer angelägen att återge.

Det är en hennes första litterära översättning i bokform, berättar hon. Ett krävande arbete som hon och hennes medöversättare ändå ville ge sig i kast med varför man tidigt etablerade kontakt med nämnda förlag, som snabbt beslutade att ge dem i uppdrag att översätta verket för utgivning.

– Vi skrev kontrakt, men eftersom boken har ett ganska avancerat språk hade vi från början talat om en ersättning per tecken, som är brukligt när man översätter poesi, och som skulle utgå när boken gick till tryck.

Problemet med en sådan uppgörelse upptäckte hon först senare då man i den muntliga överenskommelsen hade utgått från en preliminär uppskattning utifrån antalet sidor i den färdigtryckta boken medan denna i verkligheten skulle visa sig vida understiga det från början beräknade sidantalet. Något som också skulle komma att påverka det slutliga arvodesbeloppet tämligen dramatiskt.

– När vi fick det skrivna kontraktet förutsatte vi att slutsumman skulle bli densamma som den vi talat om. Men med den tätt tryckta översättningen hamnade vi på inte ens hälften, säger hon.

– Med tanke på vad vi diskuterat innan och på arbetet vi lagt ned, kändes det absurt, vi kände oss lurade.

ELIN GISSAR ATT de båda översättarna arbetat två-tre månader vardera med översättningen, omräknat till heltid. Troligen mer. För detta fick de ungefär fem-sex tusen vardera, det vill säga ungefär vad en f-skattande frilansskribent skulle få för en artikel som denna. Pengar som de dessutom fick tjata sig till och slutligen även hota med att dra in Författarförbundets jurister.

Du har ju ett par böcker bakom dig på ett annat förlag sedan tidigare, då som författare. Blev du förvånad över att det kunde gå till på det här sättet?

– Jag hade fått en del varningar från folk omkring

mig gällande det här förlaget. Egentligen skedde ju inget som var juridiskt fel – vår ersättning stämde med den som etablerats i kontraktet, medger hon.

– Det var bara det att kontraktet inte stämde med vad vi talat om tidigare, och vi var för oerfarna för att dubbelkolla eller försäkra oss om att slutsumman skulle bli rätt, suckar hon självkritiskt.

– Dessutom hade jag tagit författarbilder och blev lite förvånad när jag såg dem dyka upp i recensionerna, utan att jag sett en enda krona. När jag mejlade förlaget och frågade hur de resonerade kring den saken, fick jag aldrig något svar.

Trots detta förhåller sig Elin ändå distanserat till det inträffade och hon har svårt att föreställa sig att det hör till vanligheterna att förlag betar sig så här mot sina uppdragstagare. Samtidigt poängterar hon att hon hört många liknande historier om just detta förlag, vilket också bekräftas av andra som haft med dem att göra.

EN AV DEM berättar senare om en erfarenhet liknande Elins. Också denna gång gällde det en översättning, och också denna gång hade man kommit överens om att slutbetalning skulle göras först efter det att boken gått i tryck. Kontraktet lät dock vänta på sig och när det äntligen dök upp flera månader senare ville översättaren, som också hon var väl medveten om förlagets omvittnat dåliga rykte på denna punkt, förvissa sig om att arvodet verkligen skulle betalas enligt överenskommet.

– Jag ville föra in en klausul i kontraktet där det stod att om betalningen uteblev vid tidpunkten som fanns angiven i kontraktet skulle rättigheterna till översättningen gå tillbaka till mig, berättar hon.

– Jag hade pratat med översättarsektionens informatör som i sin tur pratat med en av förbundets jurister, som med tanke på de generösa betalningsvillkoren tyckte att denna lilla klausul var det minsta förlaget kunde gå med på.

Sagt och gjort. Kort därpå framförde hon sitt önskemål om tillägg till förlaget, som däremot omedelbart gjorde halt och menade att en »sådan oortodox lydelse« ville man under inga omständigheter föra in i kontraktet, som enligt dem var tydligt nog som det var. Förlagets påtagliga ovilja att kompromissa gjorde henne

»Med tanke på vad vi diskuterat innan och på arbetet vi lagt ned, kändes det absurt, vi kände oss lurade«

först än mer betänksam huruvida allt verkligen stod rätt till, och efter ännu ett resultatlöst försök att förmå förlaget att åtminstone hålla sig till avtalsenlig praxis – det vill säga att arvode skulle utgå i samband med leverans – bestämde hon sig för att avvakta.

Sedan tänkte hon om.

– Efter en tid utan kontakt blev jag lite uppgiven och tänkte att ja, jag får väl krypa till korset i alla fall. Jag ville ju verkligen göra översättningen och dessutom hade jag redan kommit mer än halvvägs in i mitt arbete med den.

Modstulen tog hon så återigen kontakt med förlaget och meddelade att hon nu var redo att skriva på. Då arbetet försenats på grund av en efterhängsen influensa hörde hon sig samtidigt för huruvida leveransdatum möjligen också kunde senareläggas något. Först tre veckor senare fick hon svar enligt vilket man påstod sig ha annullerat kontraktet med den utländska rättighetsinnehavaren eftersom man »trott« att hon inte längre varit intresserad av att åta sig uppdraget, och att utgivning kunde bli aktuell först om ett par år ifall man valde att återuppta samarbetet.

Det låter misstänkt likt ett svepskäl?

– Ja, eller hur? Och eftersom tiderna hade förändrats menade man att jag nu också kunde räkna med ett betydligt sämre avtal, fortsätter hon.

Det hade då gått fem månader sedan hon först erbjudits kontrakt. Nu låter hon saken bero.

OCH SÅ DÄR fortsätter det, berättelse efter berättelse, vittnesmål efter vittnesmål. Ytterligare en författare berättar i telefon om hur förläggaren ifråga dessutom ser till att göra sig oanträffbar så snart det blir aktuellt med utbetalningar av de överenskomna honoraren, något som han misstänker bottna i ett genuint ointresse för det konstnärliga arbetet kombinerat med ett lika genuint intresse för pengar och publicitet.

– Respekten för det konstnärliga arbetet är obefintlig, konstaterar han syrligt. De bryr sig inte om texterna. Allting handlar om att få publicitet och att tjäna pengar.

Ju fler man pratar med desto mer oroande blir alltså bilden. Författarförbundets jurist Niklas Briselius är däremot inte det minsta förvånad.

– Tyvärr måste man konstatera att detta är ett av de förlag som hela tiden dyker upp så att säga av »fel« anledning i kontakten med våra medlemmar, säger han och tillägger att problemen dessutom ofta är av samma karaktär

Men om alla känner till det, hur kan det då fortgå?

Elin tror sig ha en del av svaret.

– På gott och ont finns ju köer av författare och översättare i början av sina karriärer som gärna jobbar mer eller mindre gratis för att få in en fot. Vi som håller på med litteratur har ju drivits dit av kärlek, inte av längtan efter pengar. Ett förlag som förvisso också brinner för litteraturen och har stora anspråk, kan naturligtvis utnyttja detta för att kunna hålla en viss utgivningstakt. Jag försöker undvika tanken att de helt enkelt är cyniska, men mycket tyder på att förlaget satt det tvångsideella arbetet i system.

Så varför säger inte branschen ifrån, tror du?

– Fast det är någonting med det där, kalla det en unik position om du vill. Deras utgivning är så bra, så viktig, att man ändå väljer att gå in i det.

– Som ett överbegåvat barn som tillåts bete sig illa, eftersom alla vuxna innerst inne är så imponerade, fortsätter hon och ler en smula uppgivet.

– Ändå är det både orimligt och obehagligt att detta kan pågå. Om alla bara sade stopp, om den kollektiva författar- och översättarkåren vågade – för jag tror det handlar om rädsla att hamna utanför också – sätta tydliga gränser...

– ...då skulle de antingen få skärpa sig, eller så skulle förlaget falla. Det är ju det också, alla vill att de ska vara kvar. Jag vill att de ska vara kvar. Jag vill översätta fler böcker. Men inte under dessa omständigheter...

Så hur bör författare och översättare göra för att undvika fallpropar som dessa när man skriver kontrakt för första gången? Har du några egna råd?

– Var väldigt noga med att se till att ni är helt överens om precis vad som gäller, vilken summa efter vilket sätt att räkna. Se till att överenskommelsen om när utbetalningen ska ske står med i kontraktet. Det vore också fantastiskt om ingen längre accepterade skambud eller uteblivna betalningar, åtminstone inte av förlag som bevisligen har pengar! ■

»De bryr sig inte om texterna. Allting handlar om att få publicitet och att tjäna pengar«